

Нестерчук Лілія Петрівна

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та
адвокатури*

РОЗДУМИ ЩОДО ОДНОГО З ЕТАПІВ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Початком ХХІ століття означились багатообіцяючі зміни для судоустрою України, оскільки добігав свого кінця строк дії Перехідних положень Конституції України, які на п'ять років відтермінували втілення конституційних норм, що передбачали цілком нову для країни модель судоустрою. Дата 28 червня 2001 року стала критичною. Подальше гальмування реформаційного процесу в сфері судової влади створювало, за словами В. Ф. Бойка, «небезпеку паралічу судової системи», яка після спливу означеного терміну не могла суперечити вимогам Основного Закону [1, с.6]. Питання судової реформи перебувало у полі зору та під пильним контролем міжнародної спільноти і водночас та в той час стало шкалою, за якою вимірювався рівень демократичних процесів в Україні.

21 червня 2001 р., за декілька днів до закінчення дії Перехідних положень Конституції України, Верховна Рада України в закони про внесення змін до законодавства у сфері функціонування судової системи. Зокрема, змін зазнали закони України «Про судоустрій України», «Про статус суддів», «Про органи суддівського самоврядування», «Про арбітражний суд», «Про прокуратуру» та інші, а також процесуальні кодекси.

Реалізація змін у судовій системі, спричинених прийняттям низки згаданих законів, в процесі розвитку вітчизняної судової влади дістала назву «малої судової реформи». Хоч історія замовчує питання про те, хто вперше

використав таке найменування (політики, науковці чи журналісти), однак достеменно відомо, чому саме так були поіменовані ці заходи. За співавтора одного із законопроектів про судоустрій І. Б. Коліушка, судову систему мали перебудовувати на підставі ухвалених законів, за якими була проведена «мала судова реформа», заснована на принципі реалізації норм Конституції України [2].

Таким чином, мета «малої судової реформи» очевидна - хоча б формально привести судову систему у відповідність із конституційними положеннями. Задля її досягнення до підсистему арбітражних судів перейменували у господарські; збережено назву системи загальної юрисдикції, до якої стали входити місцеві суди, апеляційні, вищі спеціалізованих та Верховний Суд України; запроваджено інститут апеляційного оскарження судових рішень та скасовано інститут перегляду судових рішень у порядку нагляду; на рівні процесуальних кодексів наповнено змістом конституційні засади судочинства; у кримінальному судочинстві віднесено до виключної компетенції суду питання обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строку тримання особи під вартою, санкціонування проведення огляду та обшуку житла або іншого володіння особи, а також накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку, звільнення від кримінальної відповідальності за nereабілітуючими обставинами тощо; знайшло законодавче вирішення питання про призначення голів судів загальної юрисдикції.

О. З. Хотинська-Нор зазначає, що формально мета «малої судової реформи» була досягнута - основні конституційні вимоги до функціонування судової системи реалізовано але прийняття законодавчих актів поспіхом відбулося на готовності суддів працювати за новими правилами[3, с.8].

Крім очевидної мети, у «малої судової реформи» були приховані мотиви, які полягали у потребі парламентарів «виграти час» для підготовки та

прийняття концептуально нового закону про судоустрій, без якого про повноцінну судову реформу не могло бути мови. Відсутність єдності у поглядах на потрібну країні систему судів гальмувала процес прийняття нових процесуальних кодексів, що було одним із ключових моментів судової реформи з часу прийняття Концепції судово-правової реформи 1992 року. Як не парадоксально, але закони про внесення змін до процесуальних кодексів у рамках «малої судової реформи» розроблялися на підставі проектів нових процесуальних кодексів, прийняття яких було неможливим через відсутність нового законодавства, що регулює питання судоустрою, а також нових матеріальних кодексів.

7 лютого 2002 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про судоустрій України», який уніфіковано врегулював питання правових засад організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні, систему судів загальної юрисдикції, основні вимоги щодо формування корпусу професійних суддів, систему та порядок здійснення суддівського самоврядування, а також встановлював загальний порядок забезпечення діяльності судів тощо.

За словами В. В. Сташиса, ця подія завершила тривалу боротьбу різних поглядів на систему судів загальної юрисдикції в Україні [4, с.6]. Окремі науковці вважають, що з прийняттям закону завершився певний етап здійснення в Україні судової реформи. Останній підхід викликає заперечення, оскільки прийняттям того чи іншого нормативного акту, що передбачає впровадження новацій у судовій системі, реформа отримує свій розвиток (новий імпульс), а не завершує його. Зміни, що відбулись у системі судової влади, мали формальні ознаки реформи, але напрями, які визначалися її суб'єктами, уповільнювали поступальний рух у розвитку судової системи як незалежного інституту громадянського суспільства». Також не було виділено відповідних коштів задля проведення «малої судової реформи».

Щоб зрозуміти логіку та виправданість наведеної критики, варто

детальніше зупинитися на концептуальній новизні Закону України «Про судоустрій України». Таку, зокрема, становили наступні положення. 1. Вперше сформульовано виключної ваги завдання суду відповідно до ідеології верховенства права та правової держави, відбувся якісний перехід від всемірного зміцнення законності й правопорядку до забезпечення захисту гарантованих Конституцією України прав і свобод людини. 2. Визначено абсолютно нову систему судів загальної юрисдикції у складі: місцевих судів; апеляційних судів, Апеляційного суду України; Касаційного суду України; вищих спеціалізованих судів; Верховного Суду України. 3. Чітко окреслено строк формування системи адміністративних судів, протягом трьох років. 4. Визначено зміст принципів територіальності та спеціалізації побудови системи судів загальної юрисдикції. 5. Передбачено утворення Державної судової адміністрації України, на яку покладається організаційне забезпечення діяльності судів, що полягало у заходах фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного та організаційно-технічного характеру, спрямованих на створення умов для повного і незалежного здійснення правосуддя. 6. Збільшено організаційні форми суддівського самоврядування та значно розширено їх повноваження, які до цього часу були переважно номінальними. 7. Ліквідовано прогалини у регламентації процедури добору кандидатів у професійні судді та порядку їх призначення на посаду (встановлено вимоги до претендента на посаду судді; порядок добору, призначення на посаду та переведення суддів, їх кваліфікаційної атестації; притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності). 8. Визначено критерії та порядок формування списків народних засідателів і присяжних, їх права та обов'язки.

Найбільш радикальних змін зазнавала система судів загальної юрисдикції, що й спричиняло відповідний спротив та зосередження на ній особливої уваги. Висновки аналітиків щодо запровадження в Україні описаної вище системи судів загальної юрисдикції дають можливість зрозуміти логіку й аргументацію

законодавця, покладену в основу пропонованої моделі судоустрою.

Список використаної літератури:

1. Бойко В. Ф. Судова реформа в Україні: стан і перспективи: навч. посіб. / В.Ф. Бойко. - К.: МАУП, 2004. – 172 с.
2. Коліушко І. Аналіз Закону України «Про судоустрій України», прийнятого Верховною Радою України 7 лютого 2002 року [Електронний ресурс] / І. Коліушко. – Режим доступу: <http://pdp.org.ua/analytics/authorities/942-65a-a4-visnyk-7-2002>
3. Хотинська-Нор О. З. Вплив "малої судової реформи" на розвиток судової системи України: організаційні аспекти / О. З. Хотинська-Нор // Судова апеляція. - 2016. - № 1. - С. 6-15.
4. Сташис В. В. Завдання нового етапу судової реформи / В.В. Сташис // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи: матеріали наук.-практ. конф., 18–19 квітня 2002 р. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 5 – 8.